

**Відділ культури
виконавчого комітету Кузнецовської міської ради**

**“УСПАДКУВАННЯ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ
ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО НАДБАННЯ
ВОЛИНСЬКОГО ПОЛІССЯ”**

Матеріали науково-практичної конференції

Кузнецовськ – 2015

УДК 94(477.8)
ББК 63.3(4Укр-4Рів)
М 341

Упорядкування
Л.Сніжко
Технічний редактор
В.Власюк

М 341 Успадкування та популяризація історико-культурного надбання Волинського Полісся. Матеріали науково-практичної конференції. – Рівне: Волинські обереги, 2015. – 28 с.

ISBN 978-966-416-378-8

У збірнику подано матеріали науково-практичної конференції "Успадкування та популяризація історико-культурного надбання Волинського Полісся".

УДК 94(477.8)
ББК 63.3(4Укр-4Рів)

ISBN 978-966-416-378-8

© Відділ культури Кузнецовського
міськвиконкому, 2015
© Видавництво "Волинські обереги", 2015

З М І С Т

Передмова	4
О.Федорчук. Туристичний маршрут по річці Стир	7
Л.Сніжко. Поліська вишивка	12
Р.Тишкевич. Надбання народної культури поліського регіону	16
І.Отрода. Еколого-географічний аналіз стану малих річок Володимирецького району	24
І.Гузовата. Гори в Біблії та святині на "горах" України	26
Т.Мельник. Природні та рукотворні "чудеса" як джерела туристичної привабливості регіону (на прикладі Рівненщини)	27

ПЕРЕДМОВА

Шановний читач! Пропонуємо Вам матеріали VI науково-практичної конференції на тему: "Успадкування та популяризація історико-культурного надбання Волинського Полісся", яка проходила 24 квітня 2014 року у читальній залі міської публічної бібліотеки.

Працівниками міської бібліотеки було організовано презентацію блогу та виставку робіт з видавничої діяльності по краєзнавству міської публічної бібліотеки (О.Антонюк), а також книжкові виставки-інсталяції "Світ твоїх захоплень" (Л.Шулипа) і "Дитячих літ моїх колиска" (Л.Огребчук).

Промовцями конференції були: начальник архівного відділу виконавчого комітету міської ради О.Федорчук; головний спеціаліст апарату управління відділу культури виконавчого комітету Кузнецовської міської ради Л.Сніжко; директор музею етнографії м.Сарни Рівненської області Р.Тишкевич; учениця 11-В класу Кузнецовської гімназії Отрода Ірина Сергіївна; учениця 9-в класу загально-освітньої школи № 3 Гузовата Іванна Ростиславівна; учень 10-б класу Кузнецовської гімназії Колдун Максим.

Їх праці опубліковані у цій збірці.

Отже, благородне починання – вивчення історії Волинського Полісся, зібрання по крупинках історично цінних фактів для наступних поколінь, живе і є цікавим для наших земляків. Це додає надії, що збірка, яка знаходиться у Ваших руках стане пізнавальною для Вас і викличе бажання дізнатися більше про історію своєї землі, своєї родини, а отже краще пізнати себе.

*Л.Сніжко,
головний спеціаліст відділу культури
виконавчого комітету Кузнецовської міської ради*

ПРОГРАМА

науково-практичної конференції "Успадкування та популяризація історико-культурного надбання Волинського Полісся"

9.45 год. Реєстрація учасників конференції Огляд виставки української вишивки та книжкової виставки-інсталяції.

10.00 год. Відкриття конференції.

Виступи промовців:

1. "Презентація блогу та виставка робіт з видавничої діяльності по краєзнавству міської публічної бібліотеки".
О.Антонюк;

2. "Природні та рукотворні чудеса, як джерело туристичної привабливості регіону (на прикладі Рівненщини)".
Колдун Максим (учень 10-б класу Кузнецовської гімназії);

3. "Гора Обшар". *Гузвата Іванна Ростиславівна, (учениця 9-в класу загальноосвітньої школи № 3);*

4. "Еколого-географічний аналіз стану малих річок Володимирецького р-ну". *Отрода Ірина Сергіївна (учениця 11-В класу Кузнецовської гімназії);*

5. "Туристичний маршрут по річці Стир". *Ольга Федорчук (начальник архівного відділу виконавчого комітету Кузнецовської міської ради);*

6. Художній номер. *Учні Кузнецовської дитячої музичної школи.*

7. "Світ твоїх захоплень". *Л.Шуліна. Книжкова виставка-інсталяція міської публічної бібліотека.*

8. "Поліська вишивка". *Лідія Сніжко (головний спеціаліст відділу культури виконавчого комітету Кузнецовської міської ради);*

9. "Надбання пам'яток культури Полісся". *Р.Тишкевич (директор історико-етнографічного музею м. Сарни, заслужений працівник культури України);*

10. "Православні святині Володимиреччини та їх духовна, історико-культурна цінність". *Протиієрей Сергій Прокопчук (настоятель Свято-Миколаївської церкви с.Стара Рафалівка).*

12.40 год. Експерсія до церкви с. Стара Рафалівка.

13.30 год. Круглий стіл по підведенню підсумків конференції. Ознайомлення з книжковою виставкою-інсталяцією "Дитячих літ моїх колиска" міської публічної бібліотеки. *Л.Огребчук.*

ТУРИСТИЧНИЙ МАРШРУТ ПО РІЧЦІ СТИР

Нещодавно мені до рук потрапила цікава книжечка – путівник "Іквою та Стиром на човні" видавництва "Каме-няр" 1982 року. Мене дуже зацікавило, що можна побачити, мандруючи дуже незвичним на сьогоднішній день способом – на човні по річці Стир, адже в наш час самим розповсюд-женим засобом мандрівки є автомобіль. Путівник розпо-відає з якими історичними і природними цікавинками можна ознайомитись мандруючи Стиром на човні.

Ріка Стир бере свій початок на Львівщині серед мальовничих лісових пагорбів Верхньобузького пасма. На дні глибокого ару вибивається на світ цівка джерельної води – тут народжується ріка Стир. За три кілометри від витоку розкинулося село Пониква – перший населений пункт на березі ріки.

Уперше в письмових джерелах Пониква згадується в 1490 році. На території с.Пониква виявлені залишки давньоруського поселення XII-XIII століть. В селі є Церква Святої великомучениці Параскеви (мурована), 1864 року побудови. Гідрологічний заказник "Пониківський", загальною площею 112,1 га. Пониква – батьківщина українського письменника і громадського діяча Степана Тудора (1892-1941). Неподалік Поникви – село Боратин, де 9 березня 1944 року українськими патріотами був розстріляний Микола Кузнецов.

За Пониквою відкриваються два різуче не подібні між собою види на Стир. Подивишся на південь – він виглядає гірською річкою у вузькій лісовій долині, глянеш на північ – в осоці й очеретах рівнини звивається тихоплинна поліська ріка. У селі Суходоли ріку перетинає автострада Львів-Київ.

Через десять кілометрів – село Пониковиця (перша письмова згадка – 1511 рік), звідки можна розпочинати

мандрівку на човні, вздовж берегів зарослих очеретами і верболозом. Біля села Станіславчик Стир поповнюється притокою Латорицею, ріка ширшає. За Станіславчиком – село Бордуляки, де народився український письменник Тимофій Бордуляк (1863-1936). Ліси від Стиру тягнуться суцільним масивом далеко на захід, з усіх боків обступаючи селище Лопатин (перша історична згадка – 1366 рік), яке розташувалося на березі річки Островка – притоки Стиру. На високому березі Стиру є чудові місця для відпочинку, тут розташувались літні табори.

Довгою низкою тягнуться обабіч ріки села Радехівського і Бродівського районів: Підмонастирок, Грицеволя, Лісове, Піски. Через село Щуровичі проходив давній шлях з Дубна на Львів, зараз тут залізобетонний міст через Стир. Серед укритих лісом крутих пагорбів лежить Грималівка – останнє село Львівської області.

У Волинську область Стир вступає біля с. Мерви. В районі смт Рожище ріка ширшає і стає глибшою. Ширина Стиру тут сягає 4-7 метрів, на берегах розкинулись села Гектари, Піски Горохівського району Волинської області.

Наближаємося до Берестечка. Тут перша велика зупинка. Над рікою височать костел і каплиця – пам'ятки архітектури XVII-XVIII століть, споруджені за часів Польського короля Яна III Казимира. Неподалік музей-заповідник Козацькі могили. Він знаходиться на місці відомої в історії Берестецької битви, що відбулась тут у червні 1651 року між селянсько-козацьким військом Богдана Хмельницького та армією польської шляхти. На острові Журавлиха збереглися кам'яні хрести на місці поховань загиблих козаків. На початку XX століття на острові було зведено храм. Поблизу Берестечка в Стир впадає річка Пляшівка.

Полишаємо пам'ятне місце і продовжуємо мандрівку до села Перемиль Горохівського району Волинської

області. Перемиль – одне з найдревніших сіл не лише Волині, а й усїєї України. Колись воно було містом, навіть столицею удільного князівства, яке вперше згадується в Іпатіївському літописі ще 1097 року. Величне місто-фортеця, центр удільного князівства 1241 року. У Перемилі був замок князя Івана Вишневецького.

За Перемилем несподівано відкривається широкий розлив Хрінниківського водосховища, яким пливемо близько 10 км. На високому березі довго тягнеться село Боремель (перша писемна згадка – 1366 рік) Демидівського району Рівненської області.

За Хрінниками береги Стиру нижчі, русло більш звивисте. Над рікою розкинулось село Більче – батьківщина поета Валер'яна Поліщука (1897-1942). Біля села Торговиця у Стир впадає його найбільша притока Іква. Далі Стир протікає безмежними просторами Полісся.

Ось і древній Луцьк, до якого Стир тече у вузькій заплаві, а за містом розширюється до 1,5 км. Ширина Стиру біля Луцька – 20-25 м, глибина – 1,5-3,5 м. Заплава заболочена і заторфована. Уздовж Стиру тягнеться гребля, яка захищає місто в час весняної повені. За нею – парк відпочинку ім. Лесі Українки. На високому правому березі – Луцький замок.

Від Луцька Стир прямує на північ через села Луцького району Змінець, Рокині, Милуші. За селом Кульчин (Ківерцівський район) село Жидичин, згадуване в Іпатіївському літописі. В 1227 році його відвідав галицько-волинський князь Данило Галицький. На високому пагорбі біля ріки залишки городища X-XIII століття.

Наближаємося до районного центру Рожище, в районі якого ріка ширшає і стає більш глибокою. Перша згадка про Рожище датується 1377 роком, коли князь Любарт Гедимінович дарує Рожище соборній церкві Іоанна Богослова. У 1567 році Сигізмунд II Август надає

Рожищу права містечка. У 1598 році Рожище отримало магдебурзьке право і власний герб – "печать міську два хрести". У 1871 році тут побудовано однокласне училище. У Рожищі можна зробити зупинку і відвідати Цуманські ліси. Десять кілометрів лісовою стежкою приведуть до міста Ківерці. З Ківерців недалеко до меморіального комплексу "Партизанська слава" в урочищі Лопатень, який розповідає про діяльність червоних партизанів в часи ВВв.

Знову повертаємось до Стиру і продовжуємо мандрівку човном. Перед селом Носачевичі у Стир впадає річка Конопелька. Кілометрів за 50 від Рожища розкинулося селище Колки. Село колись належало до величезних маєтків князів Дубровицьких (XVI ст.). За Колками обабіч Стиру глибокі стариці. Ще здалеку видно Старий Чорторийськ. У часи Київської Русі воно було відомим містом, за яке боролись онуки князя Ярослава Мудрого. За Старим Чорторийськом ширина Стиру зменшується, течія швидшає. На лівому березі – волинські села Козлиничі, Хряськ; на правому – рівненські Маюничі, Забалоття.

Ще здалеку видно градирні Рівненської АЕС, далі на правому березі розкинулось місто енергетиків Кузнецовськ, яке плавно гаражами і дачами з'єднується із Старою Рафалівкою. Далі село Біле Володимирецького району. У 1937 році в Білому, подорожуючи на човні Стиром, побувала польська письменниця Ванда Василевська, яка описала свою подорож у книзі "Полум'я на болотах". У нарисі "Подорож до Тур'ї" вона описала важку працю поліських лісорубів, які рубали і сплавлили ліс по Стиру та Прип'яті.

Останній пункт подорожі – Зарічне, районний центр Рівненської області (до 1946 року – Погост, Погост-Зарічний, з 1959 року – селище міського типу). Через 7 кілометрів після Зарічного Стир виходить на територію Брестської області. Ширина заплави тут 2-4 кілометри, навкруги найнижчі місця Західного Полісся. Далі Стир

вливається у Прип'ять, яка несе свої води до Дніпра і далі – у Чорне море.

Тим, хто здійснить подорож Стиром на човні надовго запам'ятаються водні простори ріки, ліси, мальовничі луки і безкрайні поля вздовж берегів, міста і села, пам'ятні історичні місця і живописні краєвиди.

О. Федорчук,
*начальник архівного відділу
виконавчого комітету міської ради*

ПОЛІСЬКА ВИШИВКА

Духовний світ України багатий на народні пісні, танці, приказки, прислів'я, казки, забавлянки, ігри, повір'я, прикмети. А ще ми маємо безцінний скарб в духовному багатівіковому надбанні – народну вишивку. В цьому оригінальному виді народного мистецтва любовно і старанно: ниточка до ниточки, колір до кольору, вишиті барви душі, відтінки настрою, неповторний етнос українців.

Кожен регіон нашої країни має свою вишивку, що різниться кольорами, візерунками, формою.

Поліська вишивка – це витончений, досконалий вид народної творчості, котрий з часом не тільки не втрачає своєї популярності, а набуває все більшого поширення, як в плані декорування житла, так і в оформленні одягу, прикрас, аксесуарів. Вона різнобарвна, хоча у більшості переважають червоні та чорні кольори.

Вишивка, як вид народної творчості, у наших поліських краях відома з глибокої давнини. З кожним прожитим століттям вона змінювалася, вбираючи в себе усе краще і близьке за духовним світом українців від інших народностей, що на певних історичних етапах оселялися і з роками обживалися в наших краях, але популярності не втрачала.

До XIX століття на Поліссі вишивка прикрашала переважно рушники, скатертини, наволочки та одяг. Ця ручка, жіноча, клопінка праця користувалася великою повагою наших земляків. Вишитий рушник – головний атрибут родин, хрестин, перед весільних обрядів (перепитки, сватання, заручини і т. ін.), весіль та усіх великих родинних, релігійних і календарних свят.

Кожна поліська дівчина мала вишити своєму нареченому, сватам і друзькам рушники, котрими перев'язувала їх в день весілля.

*Ой, тумани білі, білі
готували на весілля
білу сорочку.
Ой, тумани білі, білі
посріблили диво-зілля
попели віночки.*

*А у небі зірка знала:
на весілля готувала
зоряне намисто.
А у небі зірка знала:
нагадала, нагадала
долю ясну і чисту.*

На вишитому рушникові лежав найголовніший і найпочесніший весільний хліб – Коровай.

Хресна мати вишивала рушничок і в день весілля стелила його молодятм під ноги в час церковного обряду вінчання. Згодом цей звичай закріпився і в державному українському обряді – засвідчення нової сім'ї. Цьому обряду мої земляки надають надзвичайно вагомого значення. Про весільний рушничок створено багато народних пісень, прислів'їв та підмічено прикмет.

На весільний рушничок стати – повік друга мати.

Народна мудрість.

Вишитим рушником хресні мами перев'язували молодятм руки і проводили їх за святкові весільні столи на врочисту посаду та разом з усіма весільними гостями бажали в парі вік прожити. Посада – це те місце, де сиділа молода пара за весільним столом, на якому лежали високі подушки. Завдяки цьому молодята сиділи вище усіх гостей і могли їх бачити усіх одночасно, а гості бачили молодят.

Бажаємо молодим в парі вік прожити, щоб на спільній подушці старість зустріти!

Весільне віншування.

Пишним, широким рушником перев'язували старших сватів. Честь – бути старшими сватами на весіллі надавалася переважно хресним батькам наречених.

Старший сват врочисто вбрався.
Рушником підперезався.
Коровай ділити взявся.

Весільна приказка.

Вишитому рушникові на українському весіллі і особливо – на поліському, відведено найпочесніше місце і це засвідчує предовге життя вишивки на українській землі.

У візерунках поліської вишивки відтворювалися квіти та листочки барвінку, троянди, калина, як символ вічності і краси. Вишивалися лебеді, голуби, як символ вірного кохання.

У кожній сільській поліській хаті і зараз вишитим рушником прикрашена ікона. І це є споконвічною традицією.

Не менша роль відводилася і вишитому одягу. Вишита чоловіча сорочка та жіноча блузка – найсвятковіше вбрання західного українця уже багато століть. Це не є рідкістю і в наш час. Провідні кутюр'є держави використовують народний орнамент у своїх новостворених моделях одягу та аксесуарів.

На Волинському Поліссі вишивали переважно хрестиком та гладдю. Вишивки хрестиком мають спільне для усіх регіонів України правило: нижній ряд вишивається з ліва на право (з нижнього лівого кута у верхній правий), верхній – з права наліво (з правого верхнього кута у

нижній лівий). Правильно виконана вишивка однаково охайна з лицьової і виворітної сторони. На ній не повинно бути вузликів. Кожна ниточка старанно підбирається під основу вишивання стає високохудожньою працею.

У вишиванках хрестиком переважають чорні та червоні кольори.

Сорочку мати вишила мені
Червоними та чорними нитками...

Слова української пісні.

Є популярним на Поліссі і вишивання картин, портретів, прикрас для декорування житла, скатертин, серветок, покривал. У таких вишивках уже використовувався більш широкий спектр кольорів. Вони були різнобарвними і виконувалися не лише хрестиком, а й гладдю.

Сам процес вишивання має надзвичайну лікувальну, рекреаційну, профілактичну властивість. Як будь-яка творча дія, він занурює людину в глибокі роздуми і одночасно підносить над буденним. І саме завдяки такій властивості українська вишивка вічна.

*Л.Сніжко,
головний спеціаліст відділу культури
виконавчого комітету Кузнецовської міської ради*

НАДБАННЯ НАРОДНОЇ КУЛЬТУРИ ПОЛІСЬКОГО РЕГІОНУ

Традиційна народна культура становить частину спадщини людства. Вона сягає в глибину слов'янського етносу, несе в собі особливий генетичний код, притаманний культурі українського народу. Особливо цікавим для дослідження є регіон Полісся, в якому порівняно добре збереглися давні форми матеріальної й духовної культури, що можуть служити еталоном для порівняння в усьому слов'янському світі. Тут широко розвинуте народне мистецтво, що передається від покоління до покоління. Сила традицій в ньому дуже велика. Кожен виробляє і творить за встановленими й улюбленими зразками, які пройшли перевірку часом.

Природні умови, краю: лісистість, заболоченість, низька родючість ґрунтів, наявність надрових родовищ – визначили особливість побуту населення, що виявився в характері народних промислів. Ткацтво, вишивка зберегли прадавні форми народного мистецтва. Дерево, кістка, камінь, залізо, пісок ставали вихідними матеріалами в руках майстра, набували витонченої обробки, локальних та художніх ознак, ставши оригінальними явищами української культури та мистецтва. Живі традиції розвиваються та збагачуються сьогоднішніми місцевими майстрами ткацтва та килимарства: Ганни Леончук (Володимирець), Уляни Кот, Ольги Придюк, Ніни Рябчевської, Любові Стельмашук (с. Крупове Дубровицького р-ну), Марії Микитюк (с. Нетреба Володимирецького р-ну), Катерини Давидюк (с. Бутейки. Сарненського р-ну) та ін. Їх роботи експонувались на багатьох виставках і зберігаються у фондах музеїв.

Полісся є найбільш архаїчним регіоном України, який досі зберігає свій неповторний колорит. З-поміж усіх

регіонів України поліські строї вирізняються домінуванням двоколірної біло-червоної гами, відсутністю купованих тканин та тканим і вибійчаним декоративним оздобленням вбрання. Біло-червоне кольорове звучання у поліському костюмі підкреслює його архаїчність і символізує поєднання двох начал: духовно-божественного (білий) та плотсько-земного (червоного). Пограниччя маркується тканим поясом.

Тонким смаком визначається одяг поліщуків: гаптовані кожухи, сорочки, настільники, намітки, рушники. Полісся споконвіку славалося майстрами різьбярів, ковалів, каменярів. Тепер ці промисли набувають нових форм, зумовлених змінами технології обробки деревини, заліза й каменю.

В умовах збереження натурального способу виробництва на Поліссі досить довго збереглась традиція ткацтва. Саме тут до нашого часу гарно зберігся традиційний народний одяг з притаманним йому колоритом, оздобленням, народною термінологією.

Найціннішим сортом лляних полотен вважаються серпанкові, які виготовлялися для святкових наміток, весільного вбрання. Окрему найніжнішу групу поліських тканин складають головні убори – намітки, які виготовлялись з найтоншого серпанкового полотна. Ткання такого полотна було досить поширене в північних районах Рівненщини. Вологий клімат, ґрунти дозволяли вирощувати льон, з якого виготовляли серпанкове полотно. Інформатор із с. Берестя Дубровицького району Твердун Надія Петрівна 1934 р.н. повідомила, що в них у селі "...вирощували льон такий лущик. Вун такий жовтенький. Був короткий, але вже як обробіца, то був жовтенький і полотно красиве. Нитки ті були настоящі серпанкові, як тепер десятий номер". Для прядіння такого полотна брали бердо одинадцятку. Для мешків ми брали сьомку, осьмачку,

а для штанів спудніх, то брали дев'ятку, десятку. Для сорочок тоже брали дев'ятку, десятку". Надія Петрівна розповіла, що вчилась ткати від мами. "Маті моя ткала. Маті поїхала кудись в Дубровицю, а в хаті стояли кросна, то я залізла за них, та й ткала й наткала добре. Тоді маті стала давати мені ткати". Для Надійки батько зробив маленьку потась, яку вона могла використовувати для прядіння. Кожна дівчинка в 9-10 років вже вміла прясти, а потім ткати [4].

В цьому ж селі Пупко Марія Василівна 1913 р.н. розповіла, що ткацтвом займались і чоловіки, а саме її чоловік Роман Васильович 1911 р.н. В хаті стояв ткацький станок і чоловік ткав рушникове полотно. В радянські часи це полотно забирав голова сільської ради, як поставку. В їхньому селі був ще один чоловік ткач. Слід відмітити, що чоловіки ткали лише рушникове полотно, а жінки – серпанкове [3].

В поліських селах в радянські часи вирощували в колгоспах технічні культури – лущик, простяк та великолъон. Лущик і простяк мали тонке і невисоке стебло, з якого власне і виготовляли серпанкове полотно. Збирали його в кінці серпня ще до розкриття насінневих голівок і висипання зерна.

Одним з найцікавіших осередків виготовлення домо-тканого серпанкового полотна є село Крупове Дубровицького району. З нього переважно шили жіночий одяг: сорочки, спідниці, фартушки та головні убори – намітки. Вироби серпанку, оздоблені тканими червоними смугами, відзначаються художньою витонченістю, декоративністю.

З давніх-давен у народів, що живуть у лісовій та лісостеповій зоні дерево відіграло велику роль у розвитку матеріальної й духовної культури. Одне із східнослов'янських племен, яке увійшло до давньоруської народності, мало назву древляни. Матеріали, виявлені

археологами, засвідчують, що древляни не те що будували з лісу житло, а навіть брусами обкладали небіжчика в могилі, зверху клали колоду, на самих же могилах ставили зруби – хатинки [6]. Такі ж колоди на могилках лежали в с. Сварицевичі Дубровицького району, що зафіксовано під час експедицій [1]. З дерева будували хати, храми, оборонні стіни та башти, кораблі, мостили вулиці й площі міста, робили вози, сани, сільськогосподарський реманент, вжиткові речі, різноманітний посуд та начиння. Вони ладнали з нього різноманітні предмети, приладдя й інструменти, необхідні хліборобові, пастухові, рибалці, мисливцеві. В їх витворах знайшло втілення замилювання деревиною, яке спостерігається нині, наприклад, у кладці гонти, композиціях воріт і парканів, манері складання стосів рубаних полін.

Особливу технологію виготовлення дерев'яних предметів є виробу бондарів, які склалися з клепок, стягувалися дерев'яними або залізними обручами. Так виготовлялися бодні, кадоби, діжки, маслбійки, дійнички, дерев'яні відра, цебри, пікні діжі. Кожне з них робили різної величини в залежності від потреби господарства. Для обробки деревини використовували таку техніку, як довбання. Таким способом виготовляли корита, ступи, ковші, половники, ложки. Так виготовляли й човни й вулики – довбанки.

*Фото довбаного човна, вироби з дерева, вироби з дрانки
в Сарненському історико-етнографічному музеї*

Загальнопоширеним заняттям на Поліссі було токарство. Токарі виготовляли і поставляли на ринок коловертки, миски, веретена, качалки для тіста. З дерева виготовляли столярні вироби та інструменти. Це хатні меблі, віконні та дверні рами, вжиткові побутові предмети. Столяри робили ліжка, ослони, візочки для дітей. Спинки ліжок, крісел, канап та мисників мали фігурне викінчення. Потреби народного транспорту задовольняли стельмахи, які робили сани, вози. Дерев'яні вироби виготовлялись як для потреб сім'ї, так і на продаж.

В селах Полісся ставлять придорожні хрести, які є виявом монументальної народної пластики. Їх називають "фігурами". На хресті – атрибути страстей Господніх: молоток, кліщі, цвяхи, драбина, дощечка з тридцятьма виробленими круглими заглибленнями (тобто 30 срібняків Іуди). Іноді ставлять три хрести: на початку, посередині, і в кінці села (с. Литвиця Дубровицького району) [2].

Жителі Полісся, особливо в часи лихоліття (голоду, мору, епідемій, війн, стихійного лиха) робили "обрік", "обріг" (оберіг) (с. Люхча, Глушиця, Стрільськ Сарненського, Берестя, Крупове Дубровицького районів). Під час Другої світової війни в с. Люхча останній раз робили "обріг", щоб воїни живими повернулися додому. Збирались гуртом чоловіки, що залишились в селі (здебільшого це були діди), й жінки в одну хату. Переважно це було в п'ятницю. Зранку зі сходом сонця жінкам треба було напярсти й наткати одноденне полотно (у вигляді намітки). Чоловіки тим часом теж до схід сонця йшли в ліс, рубали дуба, обтесували й обстругували його й робили хреста. Ці всі роботи як жіночі, так і чоловічі потрібно було зробити в один день. Наступного дня зранку всі йшли до того місця, яке вибрали для встановлення хреста (найчастіше це було роздоріжжя, перехрестя), його ставили громадою, освячували святою водою й вивішували натканий завіс – намітку. Всі присутні молились за те, щоб швидше закінчилась війна, а їхні рідні повернулись живими [5].

*Фігура в с. Стрільськ
Сарненського р-ну*

*Влики – борті в с.Будимля
Дубровицького р-ну*

Особливої уваги заслуговують музейні збірки дерев'яних речей оздоблених різьбою: божники, полички, лиштви, фронти будинків. Поліські скрині столяри виготовляли з особливою майстерністю. Адже вона служила людям протягом тривалого часу і була реліктом народного промислу. Ще коли в хаті не було шафи й стола, скриня виконувала ці функції.

Поліщуки особливо цінують деревину сосни, яка добре розколювалась широкими пластами. З них майстри робили коробки для грибів, ягід. З коріння сосни виплітали "дзбанки", глечики, хлібниці, кошики. З липової кори виготовляли боки для возів. Лико служило заміником шкіри. З нього плели постолі. З берести робили різні коробки та інші побутові предмети. Особливо широко використовувалась вербова лоза, з якої виготовляли

кошики, плели тини, деталі до воза й саней. Вона використовувалась для виготовлення меблів: столів, стільців, крісел-качалок, підставок для вазонів. Так як в поліській болотистій місцевості багато очерету, рогози, ці природні матеріали також використовувались для плетіння головних уборів, корзин, кошиків, шкатулок, абажурів тощо. Часто пучки соломи, переважно житньої, переплітали вербовими гілками й робили солом'яники, які широко використовувались в господарстві для зберігання зерна. Там воно провітрювалось, не пріло. З соломи робили капелюхи, в яких ходили в спекотну пору року косити, збирати врожай.

Український щит, що займає східну частину нашої області містить численні породи гранітів, сіонітів, габро. Ці кристалічні породи строкатого кольору є хорошою сировиною для будівництва і як декоративно-оздоблювальний матеріал. В зв'язку з природним заляганням цінних порід каменю на Поліссі, поширеним було ремесло його обробки. На Рівненщині відомі світло-рожеві та сірі граніти. Ці породи добуваються в кар'єрах Клесова. Використовувались також кварцит, кварцетовидний піщаник, базальт, лабрадорит. Добування, обробка каменю стала традиційною для поліщуків.

Ще в епоху Київської Русі камінь широко використовувався для жіночих прикрас, виготовлення іконок, саркофагів. Камінь використовували не тільки в будівництві, він служив матеріалом для різьблення, а також для виготовлення надмогильних пам'ятників. З каменю робили жорна. Для пам'ятників, обелісків найбільше використовували дрібнозернистий граніт. На базі родовищ тепер створено кам'яно-добувні підприємства, заводи для обробки каменю.

Камінь став сировиною для виготовлення ювелірних виробів. Тут використовували темно-сірий лабрадорит,

бурштин, що залягає в поліських гранітах та піщаниках. Родовища бурштину знаходяться на півночі Рівненської області на лівому березі р. Горинь від Бережниць до Лютинська, а також на лівому березі р. Случ. Основним місцем добування бурштину є Клесівські кар'єри.

Література:

1. Записано автором в с. Сварицевичі Дубровицького району від Хрипка Ганни Іванівни 1912 р. н., 1987 р.н. д.ф. № 323 СІЕМ.
2. Матеріали експедиції Центру Культурної спадщини від надзвичайних ситуацій МНС України н.д.ф. № 349 СІЕМ.
3. Пупко М.В. Запис Тишкевич Р.Р. н.д.ф. № 349 СІЕМ.
4. Твердун Н.П. Запис Тишкевич Р.К. н.д.ф. № 349 СІЕМ.
5. Тишкевич Р.К. Поліська намітка // Народна творчість та етнографія, 1992. – №2. – С. 68.
6. Широцький К. Надгробні хрести на Україні // Записки НТШ, 1908 – С. 12.

Тишкевич Раїса Костянтинівна,
завідувачка Сарненським історико-етнографічним музеєм,
заслужений працівник культури України, член НСЖУ

ЕКОЛОГО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ СТАНУ МАЛИХ РІЧОК ВОЛОДИМИРЕЦЬКОГО РАЙОНУ

Особливої актуальності на сьогодні набувають дослідження антропогенної трансформації в басейнах малих річок з метою встановлення залежності змін від інтенсивності антропогенних навантажень, розробка ефективних методів державного регулювання на водних об'єктах з метою відновлення природного екологічного балансу. **Мета** роботи полягає у здійсненні комплексної оцінки сучасного стану і рівня антропогенного навантаження для обґрунтування заходів щодо покращення навколишнього середовища та розробки ефективних методів державного регулювання на водних об'єктах з метою відновлення природного екологічного балансу в басейнах малих річок. Поставлена мета зумовила такі **завдання**: визначити причин та цілі державного регулювання на водних об'єктах загальнодержавного значення, дослідити ефективність заходів відновлення природного екологічного балансу в басейнах малих річок та встановити альтернативні методи поліпшення екологічного стану водних об'єктів Володимиреччини. **Об'єктом дослідження** є басейни малих річок Володимирецького району Рівненської області, що сформувались і функціонують під тривалим тиском антропогенного навантаження.

У ході дослідницької роботи сформульовані наступні **висновки**. Інтенсивна меліорація призвела до різкого порушення природних шляхів розвитку заплави – її антропогенного руйнування. В подальшому меліоратори не лише на Поліссі, а й в інших районах України ні в якому разі не повинні порушувати екологічну рівновагу, зобов'язані проводити свої роботи з урахуванням її вимог. Для цього потрібно:

а) здійснювати меліорацію мозаїчно, не допускаючи створення великих суцільних осушених площ; б) заплави річок бажано не меліорувати, а використовувати під сінокоси та місця випасу худоби; в) спрямлення і каналізація річок мають бути заборонені; г) уникати надмірної меліоративної діяльності, яка не знаходить на даний момент виходу в сільськогосподарське виробництво; д) обов'язково уздовж русел річок і по периферії боліт встановлювати водоохоронні зони, де оранку і меліорацію слід категорично заборонити; е) припинити оранку схилів річкових долин і боліт, щоб не допустити розвитку ерозії і виносу теригенного матеріалу в річку; є) зберігати заповідні території та ділянки річок з непорушеним природним режимом, керуючись комплексом фізико-географічних і гідробіологічних показників при їх виборі. В боротьбі з евтрофуванням водойм, що відбувається під впливом як меліоративних робіт, так і побутових забруднень, необхідно також вживати заходів і проти останніх: побудувати водоочисні споруди в містах і сільських населених пунктах, щоб запобігти надходженню господарсько-побутових стоків у річки; уникати зарегулювання малих річок водоймищами.

Отрода Ірина Сергіївна,
учениця II класу Кузнецовської гімназії,
дійсний член Малої академії наук України.
Науковий керівник: **Макарчук Олександр Петрович,**
заступник директора з виховної роботи
Кузнецовської гімназії, вчитель біології

ГОРИ В БІБЛІЇ ТА СВЯТИНІ НА "ГОРАХ" УКРАЇНИ

У Святому Письмі гора – це символ сили і величі Божої. В давнину люди твердо вірили що Бог, мешкає на горах, тому і храми і богослужіння влаштовувалися на горах і пагорбах.

Можна з впевненістю сказати, що дуже багато великих Божих справ відбувались на горах. На Араратській горі зупинився Ноїв ковчег; на горі Синай данні були заповіді; на цій же горі Господь говорив з Мойсеєм.

Ісус Христос любив гори: на горі Він преобразився і часто віддалявся від народу на гору для молитви. На Оливній горі почалися страждання Ісуса Христа. З Оливної гори Він вознісся на небо. Сьогодні всі біблійні гори для християн є святими місцями.

Апостол Андрій Первозванний, під час подорожі з християнською проповіддю в землі скіфів, благословив схили Дніпра. Він звернувся до своїх учнів зі словами: "Чи бачите гори ці? На цих горах засяє благодать Божа...".

Багато Українських святинь розміщені на горах. Варто зазначити, що це головні Українські святині: Києво-Печерська лавра, Почаївська лавра, Святогорська лавра та ін.

Головний храм мого рідного міста Кузнецовськ Спасо-Преображенський собор розміщений на горі. Як засвідчують старожили, давня її назва Обшар. Слово Обшар походить від слова обширно широко (дуже добре проглядався краєвид з гори).

*Гузовата Іванна Ростиславівна,
учениця 9-В класу Кузнецовської загальноосвітньої
школи I-II ступенів №3,
Мала академія наук учнівської молоді.
Науковий керівник: Шарко Йосип Степанович,
вчитель християнської етики*

ПРИРОДНІ ТА РУКОТВОРНІ "ЧУДЕСА" ЯК ДЖЕРЕЛА ТУРИСТИЧНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ РЕГІОНУ (на прикладі Рівненщини)

Рівненщина – край, що займає особливе місце на карті України, край, що впродовж віків перебував в епіцентрі європейських історичних подій, наукової та творчої діяльності, серце древньої Волині. Рівненщина – це славні сторінки історії, сповнені дивовижною минувиною та живою сучасністю. Мандруючи дорогами Рівненщини, кожен в змозі відкрити для себе багату історико-культурну спадщину краю, палітру краєвидів, ознайомитися із звичаями та обрядами регіону, автентичним фольклором.

В Україні є чимало визначних місць, які стали легендою певного краю, однак досі не відомі багатьом жителям з інших регіонів. В 2007 році відбувся конкурс, який тривав 9 місяців і мав назву "Сім чудес України". Його підсумки були підбито того ж року напередодні Дня незалежності. Тож спільними зусиллями багатьох людей визначено 7 найзахопливіших туристичних об'єктів нашої країни. Сім природних чудес України – акція з виборів найвизначніших природних пам'яток України.

"Природні та рукотворні чудеса" рідного краю є своєрідними унікальними місцевості, в якій ми мешкаємо, її візитною картою. Такі унікали мають величезну цінність: *наукову* – допомагають зрозуміти історію розвитку як природи, так і суспільства; нагадують про історичні події, служать символами країни чи місцевості; *пізнавальну* – дозволяють краще пізнати рідний край; *естетичну* – дають можливість милуватися красою природи, надихають митців; *патріотичну* – викликають почуття гордості за свою "малу батьківщину"; *туристично-економічну* – є місцями відпочинку, організації туристичних маршрутів.

Природні та рукотворні чудеса мають виняткову цінність це як наукова лабораторія і як мистецька галерея природи.

В даній науково-дослідницькій роботі поставлено наступні завдання: **з'ясувати** сутність поняття "природні" та "рукотворні чудеса", їх визначальні риси; **ознайомитись** із специфікою виділення неповторних та виняткових як природних так створених людиною об'єктів; **обґрунтувати** необхідність використання унікальних природних та рукотворних чудес для посилення конкурентних переваг Рівненщини в туристичній сфері.

Об'єктом дослідження даної науково-дослідницької роботи є природні та рукотворні "чудеса" рідного краю.

Предметом вивчення є критерії відбору унікальних природних та антропогенних об'єктів, їх прикладне та освітнє значення. **Мета роботи** на основі всебічного аналізу дослідити і зробити науково – обґрунтовані висновки щодо можливості використання "місцевих феноменів" у підвищенні туристичної привабливості регіону.

Наукова новизна досліджень. В даній науково-дослідницькій роботі подано комплексну характеристику об'єктів рідного краю, що мають як природну, так і історико-культурну цінність.

Практичне значення роботи. Теоретичні положення роботи та висновки можуть використовуватись в шкільному курсі економічної і соціальної географії України.

Інформаційною базою при написанні роботи служили посібники, монографії, статистичні матеріали, газетні публікації, інтернет-ресурси.

*Колдун Максим Миколайович,
учень 10 класу Кузнецовської гімназії,
слухач Малої академії наук України.*

*Науковий керівник: Літвінчук Тетяна Олексіївна,
вчитель географії*